

érzéssel és ítélettel megalkotott történelmi munka. Csupa szín és érvelés, jellemeit élettel, valósággal ruhazza fel. A rövid korszak tiszta, világos, áttekinthető.

Beksics munkájában tartalmasságával arányban áll terjengőssége és nehezkesége. Anyaga elrendezése, ítéletei és írói modora többször emlékeztet a vezércikkíróra, mint a historikusra. Valóban *Beksics* eddigi műveiben, hol a történetirodalom birodalmának területére tévedt, soha sem tagadta meg a publicistát. Keményről való tanulmányában is a politikai küzdelmek bonczolója maradt. Beksics a politikai vezércikkek s a röpiratok egyik legjelesebb magyar művelője. Jogi tudása mély, ítéletei a konzervatív államférfiú és az ideges, szenvedélyes politikus egybeolvadását jelzik. A nemzetiségi kérdés tanulmányozásában, hol jelessége delelőre jutott, nemzetének mély szeretete uralkodik. Szorgalma az adatok gyűjtésében eddig is minden bírálaton felül maradt. A forradalom utáni és a mai Magyarország történetében ezen tulajdonságai mutatkoznak. A historikus az adat gyűjtésben tűnik elő, a publicista az adatok felhasználásában. Művében fárasztó a sok részlet, sok az ismétlés, a vezércikk s gyakori az események tudásának feltételezése. Fejezetei sokszor nem függnék össze s az összetartozó részletek szét vannak szórva.

A mit azonban a publicista alkotott, az teljesen sikerült. A közjogi fejtegetések mintaszerűek. Az intézmények, a politikai mozgalmak komoly ítéletében részesültek. A hazafi nem nyomja el a jogászt s a történelmi nevezetességű fátyolt csak itt-ott szakítja meg. A pártok küzdelmeit és a mai politai kérdéseket nemes nyugalommal tárgyalja. Nem szenvedélyt, becslést lehelnek sorai. Nem pártember, hanem „parlamainter“, A mit a magyar parlamentizmus fonákságáról s a parlamenti váltógazdaság lehetetlenségéről s a közjogi pártalakulásokról mond, az mint kész ítélet fog átmenni történelmünk lapjaira. Beksics előkészítette az utat a magyar Mac Charthynek; több önbizalommal, fegyelmelzettséggel és művészettel maga is az lehetett volna. Nem akarjuk azért érdemeit kisebbiteni. Valamint Márki történetírói tudása és képességei előtt -- épúgy meghajlunk Beksics, a jogász és publicista előtt is.

(Arad)

Krenner Miklós.

Budapest régiségei.

A főváros területén talált műemlékek és történelmi nevezetességű helyek leírása. Szerkeszti: dr. *Kuzsinszky Bálint* egyetemi m. tanár, az aquincumi múzeum és ásatások vezetője. *Budapest*. A székes főváros kiadása. IV. 1 -164.

Boldogult *Torma Károly* elévülhetetlen érdemül tudhatjuk be, hogy *Budapestre* telepedve a sokféleképen találgatott óbudai *Csigadomb* feltárásával *Aquincum* régiségeire irányítá a főváros figyelmét. Az *amphitheatrum* akkoriban valósággal divatba jött volt, a hova a

társadalom legelőkelőbb tagjai se átallozták kilátogatni. *Salamon Ferencz* elragadtatásában még *Torma*-estélyt is rendezett, annak „erdélyi“ ízt kölesönözve, kiválóan erdélyrészi írőkkel ünnepeltették (így juthatott oda e sorok írója is) az amphitheatrum felfedezőjét. *Torma Károly* kedve és munkaereje azonban a *Mithras*-templom és a forum feltáráásával kimerülvén, 1888-tól *Havas Sándor* ajánlatára *Kuzsinszky Bálint*, az akkor szintén kezdő régész vette át a munkálatok vezetését, a ki a főváros tulajdonát képező *Papföldön* egészítette ki *Aquincum* feltárást s a környéken felmerült régiségekre is kiterjeszté gondjait, habár azóta lelkes pártfogóját Havast elragadta is a halál.

E munkálatok sikerétől buzdíttatva, Kuzsinszkynek a fővárosnál *Havas* segítségével sikerült *Aquincum* külön helyi muzeumát is kieszközölni, úgy, hogy *Carnuntum* és *Aquileja* példájára a helyszínén egy stilszerű ókori templom mintájára kiváló ízléssel megépített *muzeumban* szemlélhetjük *Aquincum* felirati és faragványos emlékei egy részét. Mert a korábbi idők sokkal nagyobb gyűjtését a n. muzeumban találhatja meg most is az érdeklődő. Az ásatások eredményéről immár az V. kötettel számol be Kuzsinszky s ebben *Havas S.* tevékenységének méltatása mellett négy szakszerű értekezéssel gazdagítja irodalmunk. Az elsőben *Havas Sándornak* a budai *Nagyboldogasszony* templomról átöröklött cikkét vesszük. Majd dr. Weisz Miksa a Pauler- és Alagút utcák között 1894-ben felfedezett zsidótemető feliratait magyarázva, azok keletkezését 1278—1280-ra, — további feliratait 1393, 1430—1431 évekre teszi. A Mátyás-templom István kápolnájában őrzött többi sírkövekről pedig az 1672, 1675, 1676 és 1678 éveket sikerült kibetűznie.

Még érdekesebb Nagy Géza fejtegetései Budapest népvándorlaskori régiségeiről. *Salamon Ferencz* 378-ra helyezi *Aquincum* barbar kézre jutását. Az V-ik században *Sidonius Apollinaris* galliai latiu költő *Macorianus* nyugat-római császárt (457—461) dicsőítő versében *Acinqus* alakban emlegeti *Aquincumot*. Ebből a névből alakulhatott ki az *Acinburg*, *Acinburg* germán változat is, melyet a XII század *Attilá*-nak *Azilo* *Etz*el németes nevére *Etz*elburg-gá formált. A névszármasznál ethnikaileg is több figyelmet érdemel az Ó-Budáról a bécsi esász. udvari Kunsthistorische Sammlunga került kincslelet, valamint a Duna balparti Lóversenytéren 1879 tavaszán napfényre került övrészletek, vas- és bronztárgyak. Mindkettő a népvándorlás korára utal. Csakhogy az ó-budai aranygyűrű és hajtű sokszögletű gránátos fejdíszével a germán fajok rekeszes gránát ékszer csoportjába tartoznak, abba a csoportba, melynek legdíszesebb ékszerváltozatait Szilágy-Somlyóról, a híres *Magura* kincsében ismerjük. Csak legutóbb sikerült *Hampel József*nek ezek összefüggését felismerni: Szilágy-Somlyó nagybecsű leleteinek analogiáit a *Kaukázustól* Hispaniáig, vagyis a germán népek hosszú vándorlási útján kimutatván.

Az ó-budai gyűrű és hajtű tehát az V. század kezdetével kerül-

hetett oda, míg amaz aranykorong, mely körkörös díszítésével, közepén gyűrűszerű kidudorodásával tűnik ki, már előmaiasodott keltákra utal, mint a Drascha-féle téglagyárnál római érmekkel együtt talált *Cicada*-fibulák és övlemezes leletek is. Ez utóbbi lelet korát az érme a barbárság benyomulását megelőző időkre, vagyis a IV. század elejére utalják.

Az óbudainál is határozottabb utbaigazítást nyertünk a pestvidéki népvándorláskorra a *Lóverseny-tér* sírleleteiben s főleg övrészleteiben. Az ó-budai és lóversenytéri leletek ellentétes technikája és díszítése technikailag és földrajzilag is elkülöníthető eredetet képvisel. Az ó-budai ékszerekhez hasonlókat találunk a Tiszától keletre, főleg Dáciában s a Felső-Tisza zugban, hol Kr. u. 259. körül a góthok s velük rokonnépek jutottak túlsulyra. A szilágy-somlyói kincs, a kolozsvári múzeumot díszítő *apahidai* lelet, a brassai rekeszes gyűrű és arany-csatt, a kis-selyki (Nagy-Küküllőm.) két ezüst-fabula, a várhelyi és veczeli (mindkettő Hunyadm.) fibulák, a sáromberki (Maros-Tordam.) *Cicada*-fibulák, a szamosújvárnémeti (Szolnok-Dobokam.) nagy lemez-csatt képviselik e csoportból az erdélyi részeket. A Felső-Tisza mellől Osztrópatak (Sárosm.) Herennia Etruscella (248—251.) érmeivel datálható kincse, *Beregől Gelencze* rekeszes gránáttal díszített aranyfibulája, *Szabolcsból Nagy-Károly* csattja s fibulája, a *székelyi* fibula, rekeszes csatt és fémtükkör, a *zsákodi* hasonló csatt s fémtükkör-töredék, *Berettyő-Ujfuluból* a *Herpály*-puszta híres paizsboglárja mind arról a területről származnak, a hol előbb a ligbur-törzsbeli *viktonalok*, *vandalok* és *astingok*, a IV. századtól a *gepidák* laktak. Lennebb a Körösök, a Maros és Tisza-közén, hol a IV. század elején pár tizedig letelepült *vandalokat* a Felső-Tisza mellől lehatolt *gepidák* kiszorították, szintén gyakoriak ezek a *gránátos* ékszerek s a *Mező-Berény*, Bökény-Mindszent leletei híresebbek. Már a *Tisza Duna* közén, hol 491—512 közt *herulok*, 534-ig *longobardok* laktak, csupán egy nagyobb germán jellegű lelet ismeretes, u. m. a *bakodi* pusztáé *Kalocsa* mellett Pestmegye déli részén (arany karperecz, fülbevalók, gyűrűk), *Duna-Patajról* egy későbbi korbéli arany csatt, *Csömörről* rekeszes gránáttal ékített Cicada-fibula stb. A Dunától éjszakra az északnyugati felföldön hol a rómaiak idejében a *quadok*, 455—496 közt a *herulok*, 491-től a *longobardok* lakoztak, a *szécsenyi* sírlelet a legjelentékenyebb. *Pannoniában*, hol a *germánok* csak átmeneti állomást tartottak s egy félszázadnál tovább egy törzs sem állapodott meg s a IV. század második felében a *Körös* vidékéről kiszorított *vandalok*, az V. század elején rövid ideig a nyugati *gothok*, 450—488 közt a keleti *gothok*, 554—569 közt a *longobardok* tanyáztak, a balatonmelléki *Fenék*, Berény (Mosonym.), Bozsok (Vasm.), Csorna (Sopronm.), a németvölgyi sírmező (Mosonm.) stb. említendők; de Fenék és Berény kivételével csak szórványos leleteket tartalmaznak, annak jeléül, hogy huzamosabb ideig nem telepedtek ott le az átvonuló germánok.

Ezzel szemben egy vagyonilag szegényebbnek látszó, az aranyban

s abból készült ékszerekben szükölködő s az épületekből következtethetőleg a IV. század végétől fellépő népesoprot emlékeihez tartoznak a *Lóversenytér* sírleletei, melyeket Nagy Géza a *szarmata* törzsek egyikétől származtat. Már az első században beözönlöttek volt a Duna és Tisza közére a jazygok, kikkel a rómaiaknak véres harczi akadtak. De csak jóval később 568-ban az *avarokkal* öltött nagyobb mérveket a beáramlás s ezzel a római telepek elbarbarosodása. 598-ban az *avarokhoz* és *tarniakhoz* a *kocsegerék* csatlakoztak; 678 körül az *onogondurbolgárok* következtek. Párhuzamosan velük 567—630 a szlávok jelentek az avarok mellett vagy azok ellen s így egy század alatt Pannoniát annyira kiforgatták addigi rómaiságából, hogy *Sirmium* (Mitrovicz), *Singidunum* (Belgrád) és *Viminacium* (Kostolac) római műipari telepei s főleg az arany-ezüst műtelepek, a honnan a *germán* törzsek ékszerei származtak s a honnan saját ötvös-íparuk mintát és irányt nyert, annyira elhanyagoltak, hogy a szarmat-népeknél a summero-akad és mixhellen befolyás alatt kifejlett, de inkább csak *ezüst*, *bronz* és *vasból* dolgozó műipar juthatott a rómaival szemben tulsulyra.

Nagy Géza egy kaukaszai raszszal már régebb időben vegyült turáni népek hajlandó a koponyaforma után a *Lóversenytér* sírleletét tulajdonítani.

Névszerint a *szarmaták* *jazig* ágát gyanítja itt, a kik már Krisztus születésekor megszállták az Alföldet, s a III-ik században a Dácia felől a gothok elöl beszorult *roxolánokkal*, a IV-ik századba az *alanokkal* keveredtek. A *Lóversenytéren* ugyanis a szarmaták griffjeivel s más küzdő állataival díszített szíjvégeik helyett csupán *lombozatos* és növényindás díszítések mutatkoztak, a minőket Stiriáig elnyomozhatunk. Ilyenformán Nagy G. eme leletet olyan szarmatáktól származtatja, a kik a *hunokkal* együtt vándoroltak a *Duna* mellé.

Ép ily tanuságos *Kuzsinszky* jelentése az aquincumi *múzeum* köemlékeiről. *Silvanus domesticus*, a *Mithras* templom domborművei, *Medea* szobra mellett két *Isis* relief, majd *Isis Serapis*, és *Mercurius* (dianának és *Silvanus silvestris*-nek az amphitheatrum venatoraitól (viaskodók) *Jupiternek*. *Jupiter* a *Jumonak* szentelt oltárok *Pannonia* vallási és közéleti történetére is sok új adatékül szolgálnak. 1889-ben a *Laktanya*-utcza csatornázásánál a zsidó temető délnyugoti sarkánál 11 oltárt találtak a castrum belterületén. Az egyik *Dis et Genio provinciae Pannoniae*, a másik *Fortunae huius loci*, a harmadik *Mars*, *Viktoria* és *Fortuna redux* stb tiszteletére készült. A síremlékek érdekes sorozata fejezi be a jelentést, s itt különösen ki kell emelnünk a díszes sarkophagok mellett azokat a sírköveket (87, 88, 89, 99), melyek az *araviskok*, a kelták eme sokat emlegetett kocsiyait s főleg női viseleteit megféle híven szemléltetik.

Ép oly érdekes egy helytartósági testőr: *eques singularis* síremlékén a felszerelés ábrázolása. A felnyergelt és felszerszámozott lovat

kantáránál fogva vezeti a lovas, kinek baljában hegye alatt szalaggal átkötött lándzsát látunk. Jobbra a ló felett koszorú, fején balra kapocs látszik. Egy másik sirtábla domborműve *Priamust* Achilles előtt ábrázolja, a mint *Hector* fia tetemének kiadatásáért könyörög.

Kuzsinszky B. az építészeti emlékeket egy következő kötetre ígéri. Érdeklődéssel várhatjuk a munka illetően sikerült folytatását s előre is sikert, szerencsét kívánunk további fáradozásaihoz. *Téglás Gábor.*

Berzeviczy Márton erdélyi kancellár.

Irta *Berzeviczy Edmund*. Függelékül a Berzeviczy Mártonra vonatkozó okmányok, közli: *Berzeviczy Egyed*. Különlenyomat a „Századok“ 1898. évi és a „Tört. Tár“ 1899. évi folyamaiból. 75 l.

E munka XVI. századbéli történetünk egyik zajtalan munkálkodó alakjának, Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király kiváló kancellárjának, Berzeviczy Mártonnak hivatali pályáját írja le, melyen Berzeviczy a háromfelé szakadás korának belküzdelsei közt egy hosszú élet fáradhatatlan kitartásával, mint diplomata szolgálta nemzete s fejedelmei érdekeit. Berzeviczy 1538-ban született Kakas-Lomniczon, tehetségei s a kedvező körülmények igen korán a nyilvános pályára szelíték, már 19 éves korában Nádasdy Tamás nádor oldalán működik, mint jegyző. Buzgósága I. Ferdinánd udvarába nyitott neki utat s mint udvarnok elkísérte az uralkodót a Németbirodalomban tett útjában, mely nagy mértékben tágitotta látókörét s e mellett alkalma nyílt megismerkednie Ferdinánd nagy tulajdonaival, mely benyomásairól a király dicsőítésére írt s a szerző művelt szellemét, egyúttal az egész kor viszonyait szépen jellemző emlékbeszédben oly bensőséggel nyilatkozik. Hű szolgálatait az elismerés lépten-nyomon követte; birtokadományokban részesült és hivatalban is emelkedett, 1562-ben kancelláriai jegyző, majd titoknok lett. Miksa 1563. szept. 8-án koronázása alkalmával aranysarkantyús vitézzé üti s nov. 4-én benső udvarnokának nevezi ki. De Ferdinánd halála után, melynek híre Berzeviczyt a londoni udvarban érte, mint a király megbizottját, Miksának a magyarok nemzeti törekvéseivel ellentétben álló kormányában becs- és tettvágyának megfelelő tért nem találva, Forgách Ferencz kancellárral együtt elhagyta az udvart és lemondva a további előléptetések reményéről, Olaszhonba ment, hogy ott a páduai egyetemen a bölcselkedésben s tudósokkal való érintkezésben keressen csalódott lelkének enyhülést. 1572-ben hazatérve Báthory István fejedelem teljesen magyar szellemű udvarába ment, ahol régi főnökének az immár erdélyi kancellárnak Forgách Ferencznek pártfogása alatt fényes pályára talált. 1574-ben már fejedelmi tanácsos volt és fontos diplomáciai szolgálatot teljesített Báthory lengyel királylyá választása érdekében. Buzgóságát a fényes eredmény igazolta s a király érdemei elismeréséül Forgách halála után